

РОЗДІЛ II

Соціальні реальності в емпіричних дослідженнях

УДК 316.334.56:316.722

Інтеркультурність як чинник формування соціокультурного капіталу міста

Ірина Букреєва –

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Б. Хмельницького,
Мелітополь, Україна.
E-mail: i_bukreeva@mail.ru;*

Валентина Павленко –

*студентка спеціальності
«Соціологія»
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Б. Хмельницького,
Мелітополь, Україна.*

Інтеркультурний складник соціокультурного капіталу міста Мелітополя емпірично подано в дослідженні такими показниками, як позитивне сприйняття мешканців свого міста як інтеркультурного, гордість за свій статус, наявність міжкультурних соціальних комунікацій різних видів, соціальна довіра до національно-культурних товариств, ставлення до діяльності міської влади з питань розвитку політики інтеркультурності. Доведено, що інтеркультурність є вагомим ресурсом накопичення соціокультурного капіталу, який згодом може конвертуватися в капітал політичний і консолідувати міську спільноту в громадянську цілісність.

*Received: October, 2016
1st Revision: November, 2016
Assepted: December, 2016*

Ключові слова: інтеркультурність, ідентичність, довіра, соціальні комунікації, місто.

Bukricieva Irina, Pavlenko Valentina. Interkulturell as a Factor of Formation of the Socio-Cultural Capital of the City. The purpose of the study is to examine interkulturell as an urban phenomenon in the aspect of its impact on social capital of Melitopol. Intercultural component of social and cultural capital defined in such terms as: the positive perception of residents of their city as an intercultural, pride in your status, the presence of intercultural social communication different types of social trust in the national-cultural societies, relevant to the activities of the city government on policy interkulturell. Research methods – questionnaire survey. The total sample size (n) is 2,400 respondents, the statistical error $\Delta \pm 2,3\%$, confidence level $P=0,95$. The sample is representative one.

In the city there is a specific resource identity, which is manifested in shared values, symbolic images, among which interkulturell takes an important place. Urban society has found a low level of trust between the citizens, at the same time on the background of deficit of social trust citizens have demonstrated a significant level of confidence in the national-cultural societies of the city.

In the city there is dense interactive communication with representatives of ethnic communities, and relations between ethnic groups are positive. The social communication between ethnic communities is a particular resource accumulation of social and cultural capital. The study showed that ethnic communities are quite integrated into the socio-cultural and public space of the city. It is shown that interkulturell is a significant resource accumulation of social and cultural capital which can be converted into political capital and consolidate urban community in the civil integrity.

Key words: interkulturell, identity, confidence, social communication, city.

Букреєва Ірина, Павленко Валентина. Інтеркультурність як фактор формування соціокультурного капіталу міста. Інтеркультурная составляющая соціокультурного капіталу міста Мелітополь емпірически представлена показателями позитивного восприятия жителями своего города как

інтеркультурного, гордості за свій статус, наявністю міжкультурних соціальних комунікацій різних видів, соціальним довірем до національно-культурних громад, відношенням до діяльності міської влади по питаннях політики інтеркультурності. Емпірично встановлено, що інтеркультурність є важливим ресурсом накоплення соціокультурного капіталу, який внаслідок може конвертуватися в капітал політичний і консолідувати міське суспільство в громадянську цілісність.

Ключеві слова: інтеркультурність, ідентичність, довіря, соціальні комунікації, місто.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасне українське суспільство перебуває в умовах системних змін, які охоплюють не лише політичну та економічну системи, але й таку просторово-територіальну складову частину, як місто. Сучасні міста формують базис економічної й політичної могутності країни, а також виробляють у собі матеріальні, духовні та інформаційні ресурси, що забезпечують суспільні потреби. Трансформаційні імпульси реалізуються в містах і конвертуються в нові форми життєдіяльності міської спільноти. Такі форми потребують ретельного вивчення для вироблення ефективної політики не лише на рівні міського самоврядування, але й державного.

Водночас глобалізаційні процеси диктують особливий вплив соціокультурних факторів на базові сфери життєдіяльності міста. Йдеться про інтеркультурність як міський феномен, який набув популярності у 80-х роках ХХ ст. у Західній Європі. Інтеркультуралізм передбачає активний та позитивний діалог різних культур як на рівні мікротериторій, так і суспільства в цілому, на їхньому взаєморозумінні й взаємозбагаченні.

Саме інтеркультурний підхід може забезпечити мирне співіснування представників різних культур в умовах України як нетипової поліетнічної держави, регіони й міста якої мають різний історичний досвід, культурний та економічний розвиток. Одним із таких міст є Мелітополь, у якому понад 230 років гармонійно співіснують більше 90 етнічних і національних спільнот, функціонує на сьогодні 31 національно-культурне товариство. Місто з 2008 р. – активний учасник програми Ради Європи «Інтеркультурні міста» [1; 7].

Водночас тривалий вплив радянсько-російської ідеології призвів до того, що менталітет містян сформувався на космополітичній основі при відповідній деградації соціокультурних практик. І вже за часи незалежності мешканці міста постали не як об'єднана спільними інтересами спільнота, а соціально та політично розрізнена громада, досить аморфна, слабоінтегрована та без чіткої суб'єктності. Саме тому інтеркультурність може розглядатися як ресурс накоплення соціокультурного капіталу міста, який консолідує містян на рівні муніципальної території й прискорить процес набуття ними ідентичності. До того ж, незважаючи на достатньо вагомий перелік досліджень, які застосовують теорію «соціального капіталу» для пояснення змін в українському суспільстві, існує відчутна прогалина вивчення соціокультурного капіталу на рівні соціально-територіальних спільнот, зокрема міста.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Теорія соціального капіталу як передумова аналізу соціокультурного капіталу набула актуальності наприкінці ХХ ст., завдяки працям П. Бурд'є, Дж. Коулмена, Р. Патнема, Ф. Фукуями та ін. Серед вітчизняних науковців проблематику соціального капіталу досліджували Л. Березовець (інтелектуальний капітал), А. Бова (неформальні відносини в контексті теорії соціального капіталу), Л. Найдьнова (рефлексивний капітал територіальних співтовариств), Н. Победа (толерантність як складова частина соціального капіталу), М. Шаповаленко (політичний капітал), В. Онікієнко, Л. Ємельяненко (соціальний капітал нації), С. Катаєв, Л. Барзенкова-М'яснікова (соціокультурний капітал міста). На емпіричному рівні Інститут соціології НАНУ з 1991 р. проводить моніторингові дослідження соціального капіталу українського суспільства. Однак науковий дискурс досі не виробив єдиного підходу щодо дослідження соціокультурного капіталу, що пояснюється можливістю застосування різних кількісних і якісних показників для його вимірювання, а це ускладнює системний аналіз цього феномену.

Мета дослідження – розглянути інтеркультурність як міський феномен в аспекті його впливу на соціальний капітал; емпірично дослідити цей вплив у місті Мелітополі.

Емпірична база дослідження. Для виявлення впливу інтеркультурного чинника на формування соціокультурного капіталу міста Мелітополя Центр соціологічних досліджень МДПУ ім. Б. Хмельницького провів соціологічне опитування з 15.09.2016 до 20.09.2016 р. Обсяг вибіркової сукупності (n) – 2400 респондентів, статистична похибка – $\Delta \pm 2,3$ %, рівень довірчої ймовірності – $P=0,95$. Вибірка є багатоступеневою, гніздовою.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Соціальний капітал, на думку сучасних науковців, накопичується в результаті взаємодії людей, яка зумовлена усталеними культурними нормами та цінностями, стилями поведінки. Така взаємодія безпосередньо впливає на соціально-політичне становище та визначає економічний розвиток країни. На думку Р. Патнема, соціальний капітал, по суті, означає взаємодію, що супроводжується спілкуванням і наданням взаємних послуг [4]. Отже, соціальний капітал може накопичуватися лише в процесі спільної роботи людей, у тому числі й громадської, спрямованої на благо рідного міста. Чим тісніша взаємодія між індивідами та соціальними групами в місті, тим більший обсяг соціального капіталу. Полем накопичення соціокультурного капіталу (ширшого за соціальний) є базові елементи життєдіяльності міста: економіка, освіта, культура, соціальна та публічна сфери, міське самоврядування тощо.

Соціокультурний капітал міста емпірично подано в дослідженні такими показниками, як ідентифікація з містом, участь у діяльності соціальних інституцій на місцевому рівні, соціальна довіра, щільність соціальних комунікацій, соціальний ресурс влади.

Інтеркультурний складник соціокультурного капіталу визначаємо як позитивне сприйняття мешканців свого міста як інтеркультурного, гордість за свій статус, наявність міжкультурних соціальних комунікацій різних видів, соціальна довіра до національно-культурних товариств, ставлення до діяльності міської влади з питань розвитку політики інтеркультурності.

Локальна ідентичність указує на емоційні зв'язки індивіда з певною територією. Без цього почуття неможливо вибудувати норми поведінки, засновані на почутті солідарності. Звідси очевидно, що територія є потужними соціальними ресурсами, середовищем соціалізації індивідів, а також джерелами соціальної мобілізації [6]. Територія виступає тут основою групової солідарності, чинником формування певного типу соціокультурних зв'язків [3, с. 54–55]. Результати дослідження виявили, що близько половини мешканців ідентифікують себе з містом (48,8 %), що вказує на те, що між соціальними групами в місті простежуються внутрішні інтеграційні зв'язки, а отже – готовність до кооперації й співпраці.

Містяни демонструють певний рівень сприйняття себе як членів громади, беручи участь у діяльності різних громадських об'єднань. Найбільш значимі для них – національно-патріотичні, екологічні, добродійні, волонтерські об'єднання тощо. І хоча ця участь переважно не є постійною, але можна припустити, що городяни цікавляться діяльністю міських організацій добровільно та свідомо. Найменше мелітопольці допомагають переселенцям та беруть участь у діяльності релігійних і політичних організацій.

Порівняно з попередніми роками, громадянська активність містян збільшилася, що пов'язується з осмисленням подій Революції Гідності та подальшою російською військовою агресією, які викликали сплеск громадської активності на загальнонаціональному рівні.

Участь у діяльності різних громадських об'єднань, до того ж у більшості випадків не політичного спрямування, є показником готовності до соціальних змін, бажанням побудувати власними силами своє життя в межах муніципальної території. Саме через таку участь вибудовуються соціальні зв'язки громадянського суспільства на мікрорівні.

Аналіз даних дає підстави зробити висновок, що міська спільнота володіє ресурсом громадянської участі, а отже, у місті існує певний обсяг соціального капіталу.

Проте половина мешканців ніколи не брала участі в будь-якому виді громадської діяльності. Відтак міське співтовариство виявилось амбівалентним: частина містян виявляє готовність до конструктивного самоусвідомлення й самовизначення, відчуває себе активними суб'єктами міської громади, які прагнуть у ній якісно жити та працювати, інші демонструють пасивність, певну недовіру до громадської діяльності. У сукупності ці люди створюють негативну форму соціокультурного капіталу, що проявляється в соціальному міському відчуженні.

Індикаторами ідентифікації з містом є конкретні об'єкти, знаки, символи або культурні, духовні образи, які повинні бути загальнозначимими, такими, що поділяються міським співтовариством. Це ті відмінності, які визначають специфіку міста, його пам'ятки. Соціокультурний капітал нашого ж міста характеризується й тим, наскільки міська спільнота відзначає інтеркультурність як відмінність у позитивному сприйнятті цього статусу. Для виявлення ролі та значення інтеркультурного чинника в життєдіяльності міської спільноти ми запропонували визначити містянам ті відмінності Мелітополя, що відрізняють його від інших міст України. Більшість респондентів (62,0 %), відзначити, що це стратегічне місто на шляху до Криму, що пояснюється сучасними складними

політичними обставинами та військовою агресією. Другу позицію займає така відмінність, як «інтеркультурне місто» (32,9 %), великий районний центр Запорізької області (27,8 %), особливий природний ландшафт (16,5 %).

Гордість за своє місто – це етичний показник ставлення містян до нього, вагомий критерій ідентифікації з ним, а отже, важливий індикатор соціокультурного капіталу. За результатами дослідження, 61,3 % містян пишаються своїм містом, що вказує на наявність емоційних зв'язків прив'язаності до нього як до території, а також і міської спільноти. Пишаються містяни тим, що місто вдало розміщене на перехресті доріг (43,8 %), тут проживають представники багатьох національностей (40 %), місто є інтеркультурним (37,5 %), історико-культурною спадщиною (20,0 %), славиться садівництвом (18,3 %), видатними особистостями (6,3 %).

Отже, на емоційному рівні міська громада позитивно оцінює свій інтеркультурний статус, пишається ним. Інтеркультурність та багатонаціональність розглядаються міською громадою як певна цінність, а з огляду на це, указаний чинник є одним із ресурсів, який формує місцевий соціокультурний капітал.

Громадянське суспільство починається з довіри індивіда до іншого члена міської спільноти, групи, його соціальної відповідальності на своїй мікротериторії. У випадку інтеркультурного міста містяни повинні відчувати відповідальність за міжкультурні відносини, за добрі стосунки між представниками етнічних спільнот. Результати дослідження виявили, 36,6 % містян вважають, що така відповідальність більшою мірою проявляється, 10,0 % – повністю проявляється, 13,8 % – зовсім не проявляється, 18,0 % – більшою мірою не проявляється, 22,0 % – не змогли визначитися щодо цього питання. Можна припустити, що близько половини членів міської спільноти (46,6 %) – соціально активні та відповідальні городяни, які не лише позитивно сприймають інтеркультурний статус міста, але й готові сприяти його розвитку, популяризації, а також будувати добрі стосунки з етносами.

До того ж, 43,5 % містян вважають, що місцевий бюджет повинен виділяти більше грошей на популяризацію принципів толерантності, дружелюбності між етнічними спільнотами міста, 22,5 % – ні, 33,8 % – не змогли визначитися.

Довіра – ресурс самоорганізації суспільного середовища. Це фундамент, на якому будується взаємодопомога членів міської спільноти, ресурс їхньої згуртованості. На довірі основані й соціальні комунікації в місті. Значущість феномену довіри полягає в тому, що без неї неможливе формування міського співтовариства в межах муніципального утворення (а також громадянського суспільства в масштабі держави).

Проте в місті відчутний значний дефіцит довіри: лише 6,3 % вважають, що мешканці міста цілком довіряють один одному, 28,8 % – переважно довіряють. Отже, можна констатувати, що «почуття співтовариства», яке засноване на взаємопідтримці, солідарності, як між індивідами, так і між локальними групами, у місті практично відсутнє. Несформованість норм поведінки, що ґрунтуються на довірі та солідарності, проявляється й у такому феномені, як недовіра, який є малодослідженим у сучасному науковому дискурсі. Феномен недовіри виникає між суб'єктами, для яких властиві відмінності (зокрема й етнічні), різні цінності, норми та правила поведінки. Взаємодія таких суб'єктів відбувається в умовах невизначеності, а поєднує їх лише зацікавленість у кооперації та мирному співіснуванні. Ці чинники й стають підґрунтям довіри. Аналіз результатів дослідження дає підставу припустити, що в міському співтоваристві існує своєрідна «культура недовіри», яка виконує певні функції регуляції життєдіяльності як індивіда, так і групи.

Таке явище можна пояснити як історико-культурними чинниками розвитку міста, які вплинули на особливості менталітету міської спільноти, так і загальними суспільно-політичними тенденціями українського суспільства: недовіра присутня практично у всіх сферах сучасного життя: у політиці, економіці, системі управління як на рівні територіальних громад, так і держави в цілому. Зважаючи на це, недовіру можна розглядати як негативний феномен – квазікапітал, який викликає такі негативні наслідки для розвитку міського співтовариства, як соціальне відчуження, конфлікти тощо.

Водночас городяни довіряють діяльності національно-культурних товариств: так, 76,3 % опитаних вважають, що такі організації користуються довірою містян частково, 10,0 % – повністю. Отже, інтеркультурний чинник може стати тим підґрунтям, на якому поступово будуватимуться міські соціальні комунікації, активні форми взаємодії, формуватимуться солідарні відносини членів міського співтовариства.

Параметрами соціального капіталу є його складники – різні форми соціальних комунікацій, що характеризуються цінностями й нормами, а також довірою в різних його проявах. Між явищами соціальної комунікації та соціокультурного капіталу існують взаємозв'язки. На думку, С. Л. Катаєва, Л. В. Барзенкової-М'яснікової обсяг соціокультурного капіталу впливає на інтенсивність соціальних комунікацій, а ефективні соціальні комунікації можуть підвищити рівень довіри між містянами [2]. У нашому дослідженні ми простежували соціальні комунікації в місті різних типів: які опосередковані різними видами медійних засобів (газет, телебачення, Інтернет тощо), та безпосереднє спілкування людей. Останній вид комунікації можна визначити як інтерактивний.

Так, із діяльністю національно-культурних товариств 60,0 % містян обізнані частково, 8,8 % – повністю, а третина (31,3 %) заперечила таке знайомство.

Інформацію про їхню діяльність містяни переважно отримують через різні медійні засоби: із міського телебачення (37,3 %), соціальних мереж (Facebook та інші) (33,3 %), газет (22,7 %). Друге джерело інформації – міські заходи, до яких завжди залучені представники етнічних спільнот. Тому 24,0 % містян відзначили, що вони особисто знають про діяльність товариств із громадських заходів (День міста та інші міські свята), 17,3 % – із міських культурних заходів. У місті також існує декілька закладів громадського харчування, де готують страви національних кухонь, тож 5,3 % опитаних відзначили, що саме такі місця – джерело інформації про етнічні спільноти.

І хоча частина містян отримує інформацію із медійних засобів та міських заходів, водночас 27,5 % із них вважають, що в місті не розроблено систему інформування про діяльність національно-культурних товариств, 30,0 % – частково розроблено. Проте міська спільнота потребує такої інформації й готова її сприймати, на що вказує й той факт, що 30,0 % містян вважають, що в місті повинна бути така система інформування.

Інша форма соціальних комунікацій – безпосередні зв'язки між людьми, де спілкування відбувається безпосередньо. Інтеркультурна комунікативна складова частина соціокультурного капіталу міста полягає в досвіді безпосередніх соціальних контактів, у спілкуванні з представниками різних етнічних спільнот. Такі інтерактивні форми формують норми й цінності, взаємність членів групи. Значущість такого виду взаємодії полягає й у тому, що без прямих контактів містян на своїй мікротериторії неможливе формування територіальної громади як форми громадянського суспільства.

Безпосередні форми соціальної комунікації з представниками етнічних спільнот у місті можна визначити як достатньо щільні. Лише 12,5 % містян ніколи не взаємодіяли з ними, 31,3 % – взаємодіють один чи два рази на півроку, 25,0 % – кожного дня, 11,3 % – щотижня, 10,0 % – кожного місяця, 10,0 % – один раз у рік.

Здебільшого таке спілкування відбувається під час дозвілля, відвідання культурних заходів – 36,8 %, у навчальних закладах – школі, коледжі, ліцеї, ВНЗ (28,1 %), у громадських місцях – на вулиці, у магазині, кафе, транспорті) (26,3 %), на роботі (15,8 %), удома, у гостях, із сусідами (12,3 %), у соціальних мережах (12,3 %).

Такі прямі взаємодії переважно відбуваються серед містян середньої та старшої вікової групи, молодь же рідше безпосередньо спілкується з представниками етносів, водночас компенсує це більш інтенсивними соціальними комунікаціями в комп'ютерних мережах.

Особливим ресурсом соціальних комунікацій у місті є відносини між представниками етнічних спільнот та національно-культурних товариств. Від їхньої якості залежить рівень довіри городян до етнічних спільнот, що впливає на обсяг соціокультурного капіталу. 26,3 % містян вважають, що стосунки між етнічними спільнотами в місті є дружніми, 26,3 % – нейтральними, 25,0 % – толерантними, 8,8 % – не зовсім дружніми, 13,8 % – не змогли визначитися. Отже, містяни визначають міжетнічне спілкування позитивно, що означає: в інтеркультурному місті цей вид комунікації посідає особливе місце серед ресурсів накопичення соціокультурного капіталу.

Підтримка городянами діяльності міської влади щодо питань розвитку інтеркультурної політики в місті – один із показників уключеності жителів у процеси, що відбуваються в місцевому співтоваристві. Близько половини містян (47,5 %) радше підтримують діяльність міської влади щодо розвитку міста як інтеркультурного, 28,8 % – повністю підтримують, 20,0 % – імовірно ні, повністю не підтримують її лише 3,8 %. Отже, готовність до конструктивного діалогу з владою щодо питань інтеркультурності, підтримку діяльність влади в цьому напрямі виявила більшість членів міської спільноти. Водночас частина містян (23,8 %) не підтримує таку діяльність, тобто існує певний розрив між частиною міського співтовариства й владними структурами, що можна пояснити як недовірою

городян до місцевих владних структур у цілому, так і байдужістю чи взагалі негативним ставленням до інтеркультурності.

Висновки та перспективи подальших розробок. У місті існує певний ресурс ідентичності, що проявляється в наявності спільних цінностей, символічних образів, серед яких інтеркультурність посідає вагомe місце. Міське товариство виявило низький рівень довіри між містянами, амбівалентність громадської участі в місцевих інституціях, що вказує на наявність соціального відчуження значної частини містян. Такі чинники відчутно впливають на зменшення сукупного соціокультурного капіталу міста. Водночас на тлі дефіциту соціальної довіри містяни продемонстрували значний рівень довіри до національно-культурних товариств міста, обізнаність із їхньою діяльністю.

У місті існують щільні інтерактивні комунікації з представниками етнічних спільнот, а стосунки між етносами мають позитивний характер. Оскільки від типу відносин між етносами в інтеркультурному місті залежить рівень довіри містян, то соціальні комунікації між етнічними спільнотами є особливим ресурсом накопичення соціокультурного капіталу. Дослідження засвідчило, що етнічні спільноти достатньо інтегровані в соціально-культурний та публічний простір міста, сприймаються позитивно міською спільнотою. Це дає підстави стверджувати, що інтеркультурність вагомих ресурсів накопичення соціокультурного капіталу, який згодом може конвертуватися в капітал політичний і консолидувати міську спільноту в громадянську цілісність із чіткою суб'єктністю. У перспективі дослідження ресурсу ідентичності етнічних спільнот може виявитися конструктивним для формування місцевої політики управління культурним різноманіттям.

Джерела та література

1. Афанасьєва Л. Інтеркультурна модель як інноваційний чинник розвитку міжкультурної інтеграції міста / Л. Афанасьєва, А. Кузнецова // Соціологічні студії. – 2015. – №1(6). – С. 6–11.
2. Катаєв С. Л. Соціальні комунікації в місті як складова соціокультурного капіталу [Електронний ресурс] / С. Л. Катаєв, Л. В. Барзенкова-Мяснікова. – 2012. – Режим доступу : https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.nbuv.gov.ua%2Fold_jrn%2FSoc_Gum%2FDtr_sk%2F2012_4%2Ffiles%2FSC412_14.pdf&name=SC412_14.pdf&lang=uk&c=58289c417c52
3. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст / Л. П. Нагорна. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – 405 с.
4. Патнем Р. Гра в кеглі наодинці: занепад соціального капіталу Америки [Електронний ресурс] / Р. Патнем. – 2001. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/putnem.htm>
5. Результати соціологічного дослідження «Інтеркультурність як ресурс формування соціокультурного капіталу міста Мелітополь» / Центр соціологічних досліджень МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2016. – 62 с.
6. Скрипник О. С. Територіальна ідентичність у соціології: теоретична інтерпретація / О. С. Скрипник // Вісник Львівського університету. – 2014. – № 8. – С. 38–40. – (Серія соціологічна).
7. Експерти Ради Європи визнали Мелітополь «успішною моделлю управління культурним розмаїттям» [Електронний ресурс] // Урядовий портал, 2011. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244170278

References

1. Afanas'eva L., Kuznetsova A. (2015), Intercultural Model as an Innovative Factor in the Development of Intercultural Integration of the City, *Sociological Studios*, Vol. 6, No. 1, Pp. 6–11.
2. Katayev, S. L., Barzyenkova-Myasnikova, L.V. (2012), “*Social communication in the city as a component of socio-cultural capital*”, https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.nbuv.gov.ua%2Fold_jrn%2FSoc_Gum%2FDtr_sk%2F2012_4%2Ffiles%2FSC412_14.pdf&name=SC412_14.pdf&lang=uk&c=58289c417c52
3. Nagorno L. P. (2008), “*Regional identity: the Ukrainian context*”, I. F. Kuras of the NAS of Ukraine, 405 p.
4. Patnem, R. (2001), *Game bowling alone: the sunset of the social capital of America*, <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/putnem.htm>
5. *The results of sociological research "Interkulturell as a resource of formirovaniya socio-cultural capital city of Melitopol"* (2016), Center of Sociological Research of B. Khmelnytsky State Pedagogical University, Melitopol, 62 p.
6. Skrypnyk, O. S. (2014), “Of territorial identity in sociology: a theoretical interpretation”, *Bulletin of Lviv University. A series of sociology*, No. 8, P. 38–40.
7. “*Experts are of Europe called Melitopol «successful model of managing of cultural diversity*”, 2011, Government portal, http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244170278